

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

С Е Р І Я
«ІСТОРІЯ ТА ГЕОГРАФІЯ»

В И П У С К 56

ХАРКІВ
2019

Редакційна колегія:

С. В. Бережна – д-р філос. наук, проф., канд. іст. наук; Л. М. Плиско – канд. іст. наук, проф.;
А. В. Губа – д-р. пед. наук, проф.; О. М. Богдашина – д-р іст. наук, проф. (відп. ред.);
М. М. Кучемко – д-р іст. наук, проф.; М. М. Олійник – д-р іст. наук, проф.; М. П. Маслов –
канд. іст. наук, проф. (техніч. ред.), Т. І. Пікалова – канд. іст. наук, доц., М. А. Трубчанінов –
канд. іст. наук, доц.

*Затверджено вченою радою
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
Протокол № 7 від 23.10.2019 р.*

*Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ №15543-4015ПР від 17.07.2009 р.
(перереєстрація від 07.10.2015 р., наказ МОН №1021)*

*Збірник внесено до наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися
результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів
доктора і кандидата
наук. Спеціальність ДАК: історичні науки.*

*Засновник:
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди*

З 41 **Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія» /**
Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків: Колегіум,
2019. – Вип. 56. – 128 с.

У збірнику розглядаються актуальні проблеми історії України, всесвітньої історії, маловідомі питання з археології, історичного краєзнавства, історії науки і техніки, історіографії, джерелознавства, спеціальних історичних дисциплін, а також подані матеріали, пов'язані з розвитком української освіти й науки.

Для науковців, працівників освіти і культури, студентів.

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, 2019

© Автори статей, 2019

З М І С Т

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Бадєєва Л. І.	РОЗГЛЯД АГРАРНОГО ПИТАННЯ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)	5
Олешко Н. П.		
Місостов Т. Ю.	РОЛЬ ОРГАНІВ ЗЕМСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ГУБЕРНІЙ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ КРАЄЗНАВЧИХ ЦЕНТРІВ ТА РОЗГОРТАННІ ДОСЛІДЖЕНЬ З ЛОКАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.	16
Вановська І. М.	ЖІНОЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	22
Вороніна М. С.	ЖІНОЧЕ СПОЖИВАННЯ В УСРР У 1920–1930-ті РОКИ: СТЕРЕОТИПИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ	29
Шуйський І. В.	ТОРГСИН ЯК ОДИН ІЗ СИМВОЛІВ ГОЛОДОМОРУ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ	34

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Трубчанінов М. А.	СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК У СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РОСІЇ МАСЛОРОБНОГО ПІДСОБНОГО ТОВАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В КІНЦІ ХVІІІ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	40
--------------------------	--	----

ІСТОРИЧНА РЕГІОНАЛІСТИКА

Гончарова О. С.	РЕЛІГІЙНІ ГРОМАДИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ХАРКОВА В УМОВАХ КОМПАРТІЙНО-ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЦЕРКВИ 1920-х –1930-х РОКІВ	49
Дьякова О. В.	УКРАЇНОМОВНІ НОМІНАЦІЇ В УРБАНІМЦІ ХАРКОВА	55
Малиніна Т. В.	СТУДЕНТСЬКІ БУДІВЕЛЬНІ ЗАГОНИ: КРИЗА 1980-х ТА СПРОБИ ВІДНОВЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТСЬКИХ БУДІВЕЛЬНИХ ЗАГОНІВ ХАРКІВЩИНИ)	59
Яцюк М. В.	СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ І ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНІ ПРИЧИНИ РОЗКОЛУ В ХАРКІВСЬКІЙ ЄПАРХІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЕКЗАРХАТУ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ	66
Пересада О. С.	ШКІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗЕМСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ХАРКІВщині У 1865–1919 РОКАХ	73
Вербовий О. В.	СТВОРЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ СУМСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО З'ЄДНАННЯ: ДІЯЛЬНІСТЬ ПУТИВЛЬСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО ЗАГОНУ (СЕРПЕНЬ 1941 р. – ЛЮТИЙ 1942 р.)	84
Мартінова І. С.	«ЖИТЛОВЕ ПИТАННЯ» В ХАРКОВІ У 1920-30-ті РОКИ В ДИСКУРСІ ПРЕСИ	94

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Янкул О. М.	БІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ НА СТОРІНКАХ «ХАРЬКОВСКОГО СБОРНИКА» (1887–1898 pp.): ІСТОРИКО-ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ	102
--------------------	--	------------

ГЕОГРАФІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Муромцева Ю. І.	СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ХАРКІВЩИНІ	110
Стадник О. Г., Піткевич В. В.	СТВОРЕННЯ ШКІЛЬНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ЧАСИ СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ	116

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Чувпило О. О., Чувпило Л. О.	ІЗРАЇЛЬ ТА ІНДІЯ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ (Рецензія на книгу: Sunil K. Choudhary. The Changing Face of Parties and Party Systems. A Study of Israel and India. – Delhi: Palgrave Macmillan, 2018. – XXXII+379 p.)	124
Богдашина О. М., Куделко С. М.	ВАСИЛЬ ЯКОВИЧ БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ	126

<https://doi.org/10.34142/2313-2345.2019.56.18>

О. М. Богдашина
С. М. Куделко

Василь Якович Білоцерківський
(1928–2018)

3 грудня 2018 року відійшов у вічність один із засновників історичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, голова Ради старійшин Окремого науково-освітнього центру українського козацтва імені Г. С. Сковороди, доктор історичних наук, професор Василь Якович Білоцерківський.

Відомий український історик народився 18 березня 1928 року в с. Одринка (нині – Нововодолазького району Харківської області). Його батьки походили з бідних селян. У 1934 р. сім'я переїхала до м. Люботин, за місцем нової роботи батька. Там майбутній вчений пішов навчатися до школи, але освіта була перервана німецькою окупацією. Лише після звільнення Харківщини від загарбників він відновив навчання. Після закінчення середньої школи здібний учень вступив у 1948 р. до Харківського державного університету (ХДУ) імені О. М. Горького.

Протягом 1948–1953 рр. В. Я. Білоцерківський навчався на історичному факультеті ХДУ імені О. М. Горького. Здійснилася його мрія стати істориком. Здобувши диплом про вищу освіту, він отримав призначення до Станіславської (нині – Івано-Франківська) області, в с. Обертин. Там у 1953–1955 рр. майбутній вчений працював вчителем історії Обертинської середньої школи Обертинського району Станіславської обл. Так розпочалася його трудова діяльність на педагогічній ниві. Пізніше, у 1955–1958 рр., він працював директором Тимофіївської середньої школи Близнюківського району Харківської обл., у 1958–1960 рр. – директором Коротичанської середньої школи Харківського району Харківської області.

Але думка про продовження освіти не полишала молодого директора і в 1960–1963 рр. В. Я. Білоцерківський навчався в аспірантурі кафедри історії КПРС ХДУ імені О. М. Горького. Під час навчання В. Я. Білоцерківський брав участь у громадському житті (член редколегії газети «Харківський університет», лектор товариства «Знання» тощо). Його здібності були помічені. У 1963 р. перспективного вченого залишають в *alma mater* старшим викладачем кафедри наукового комунізму. У 1964 р. Василь Якович захистив кандидатську дисертацію за темою: «Діяльність партійних організацій України по здійсненню марксистсько-ленінських ідей щодо поєднання навчання з суспільно корисною виробничою працею між ХХ та ХХІІ з'їздами КПРС. (За матеріалами Харківської, Луганської та Полтавської областей)» (науковий керівник – доцент Є. М. Бадіян). У 1965 р. він перейшов на кафедру історії КПРС на посаду доцента (затверджений у званні 1969 року).

Докторська дисертація «Комуністична партія – організатор культурної революції на Україні. 1926–1937 рр.» була захищена у 1987 році в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка. Вона виявилася однією з перших дисертацій в УРСР з цієї проблематики. Матеріали докторської дисертації оприлюднені у численних статтях та однойменній монографії.

У 1978 р. В. Я. Білоцерківський пішов з ХДУ ім. О. М. Горького. Протягом наступних 10 років (1978–1988 рр.) він працював доцентом кафедри історії КПРС і наукового комунізму в Харківському інституті механізації та електрифікації сільського господарства (ХІМЕСГ).

Наступні два роки (1988–1990 рр.) Василь Якович працював уже на посаді

професора кафедри історії КІПС і наукового комунізму ХІМЕСГ. Наукове звання професора було присвоєно історика в 1989 р.

Головні напрями наукових досліджень вченого охоплювали різноманітні питання розвитку середньої та вищої освіти; вплив державних, громадських і партійних органів на розвиток освіти, мистецтва; глобалізація культури та ін. Також ним опубліковані навчальні посібники: «Історія України» (3 видання) та «Історія української культури» у співавторстві (5 видань). Серед колективних праць ХНПУ імені Г.С.Сковороди, у написанні яких брав участь В. Я. Білоцерківський, відзначимо «Рідний край» (2 видання) та «Харків – моя мала Батьківщина».

Окремий напрям у наукових дослідженнях В. Я. Білоцерківського займає проблема Голодомору 1932–1933 рр. Вчений був членом авторського колективу та редакційної колегії Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр., брав участь у тематичних передачах Харківського телебачення.

В. Я. Білоцерківський також співпрацював із Харківським інститутом підвищення кваліфікації учителів, брав участь у методичних семінарах для керівників методоб'єднань викладачів історії міста Харкова та Харківської області.

Професор керував студентським науковим гуртком з історії України.

Василь Якович був одним з організаторів та активних учасників козацького руху в ОНОЦ УК імені Г. С. Сковороди.

За багаторічну плідну працю вчений неодноразово нагороджувався грамотами Міністерства освіти та науки України, подякою міського голови м. Харкова, грамотами ректорату. У 2009 р. В. Я. Білоцерківський став переможцем ХІ обласного конкурсу «Вища школа Харківщини – кращі імена» в номінації «Викладач гуманітарних дисциплін». В. Я. Білоцерківський у 2012 р. отримував наукову стипендію Президента України.

Під керівництвом професора захищено 15 кандидатських дисертацій. У 2003–2009 рр. В. Я. Білоцерківський був членом Спеціалізованої вченої ради з захисту дисертацій при Харківській державній академії культури.

Понад 60 років його життя було віддано педагогічній та науковій діяльності, з них чверть століття пов'язано з ХНПУ імені Г. С. Сковороди. У 2015 р. Василь Якович пішов на заслужений відпочинок, але не поривав зв'язків із факультетом до кінця свого життя.

Світлий, добрий спомин про Василя Яковича назавжди залишиться в серцях тих, хто його знав, цінував і поважав, хто жив і працював поруч із ним, кого він навчав.